

1922-ci ilin may ayında bir məktub almışam. Müəllifinin kim olduğunu bilmirəm. Ancaq zərfin üzərindəki möhürdən müəyyən edirəm ki, o, Livanın kiçik bir kəndindən göndərilmişdir. Bu qərribə məktubu diqqətlə oxuduqdan sonra mən bütün məsuliyyəti öz üzərimə götürüb, onu mətbuatda dərc etdirirəm:

Dünən bizim kənddə bir nəfər vəfat etmişdi. Kəndin bütün əhalisi, böyükdən kiçiyədək, hamı onu məzara yola salırdı. Şorq və Qərb kilsələrinin rahibləri də burada iştirak edirdilər. Mərhumun qəbrinə hələ bir ovuc torpaq atdı. Torpaq dəfn iştirakçılarının göz yaşları ilə islanmışdı.

Deyərlər dahi o kəsdir ki, böyük kitablar yazır, gözəl şeirlər yaradır, heykəllər ucaldır, bəşəriyyət üçün ixtiralar edir. Mərhum isə bu peşələrin heç birinin sahibi deyildi. Bununla belə o, dahi idi və qəlbimizdə dahi olaraq da qalacaqdır. Nə üçün? Ona görə ki, o, dünyada özünü itirib, sonra yenidən tapa bilməmişdi. O, "qu-qu" saati ilə mübarizə aparmış və qalib gəlmişdi. "Qu-qu" saati ilə mübarizədə qalib gələn şəxs isə dahidir.

Həmin şəxs bizim kəndə iki il bundan əvvəl gəlmişdi. O, heç kəsi tanıyırdı. İndiyə kimi bu adam barədə məndən başqa kimsə bir şey bilmir.

Biz livanlıyıq və Livan kəndlilərinin qanun-qaydalarını yaxşı bilirik. Livan kəndlisi qapısını heç kəsin üzünə bağlamaz və bir tikə çörəyini heç kəsdən əsirgəməz. Ancaq onlar adamı sorğu-suala tutmağı çox sevirlər. Kimsən? Nəçin? Hardansən? Niyə? və s.

Yuxarıda haqqında danışdığımız adamın kəndə gəldiyi günün səhəri artıq hamı bilirdi ki, o, amerikalıdır, adı da Tomasdır. Həmçinin öyrənmişdilər ki, o, Livanda anadan olmuş, uşaqlıq və gənclik illərinin bir hissəsini Livanda keçirmiş, sonra isə vətəninə tərk edib Amerikaya getmişdir. Orada iyirmi il çalışıb, bütün qüvvəsini itirəndən sonra yenidən Livana qayıtmış, bizim kəndi özünə məskən seçmişdir.

Mən onu ilk dəfə görəndə gözlərində bir cazibə hiss etdim, elə bil ki, o, deyirdi: "Dostum, gəl yanıma!". Onun özəmətli cüssəsi isə sanki bunun əksini söyləyirdi: "Mənə yaxınlaşma!".

Onunla tanış oldum, dostlaşdım. O öz qəlbini mənə açdı. Dünyanın hər yerində insanlara bir ad qoyur və həmin adla da onu çağırırlar. Ancaq Livan kəndlərində adamları ləqəbləri ilə çağır-

«Qu-qu» saati

Mixail Nuaymə (Livan)

mağı sevirlər. Onun adı mister Tomas idi, amma bu ad onun sahibi haqqında heç bir şey bildirmirdi. O, insandakı bütün müsbət cəhətlərin - sevgi, dostluq, ədalət, alicənablıq, fədakarlıq, iltifat və sairənin məcmuu demək idi.

Bəli, kəndin sakinləri mister Toması belə adlandırdılar. Əbu Maarifin kəndə gəldiyindən bir neçə həftə keçməmişdi ki, hamı onu sevməyə başladı. O, bizim yoldaşımız, əzizimiz, sirdaşımız, məsləhət verənimiz və təbibimiz oldu. Nə üçün hamı onu belə sevdi? Ona görə ki, Əbu Maarif kəndə qayıtdıqdan sonra heç kəs öz vətəninə tərk etmədi. Heç kəs mühacirətə getmədi və kimsə daha belə fikrə düşmədi. O bizə başa saldı ki, vətənsiz həyat yoxdur. Əgər insan öz vətən torpağını sevməyi bacarmırsa, yad torpağını da sevməz.

Əbu Maarifin dediyi sözlər mənim yadımdadır. Onlardan bir neçəsini sizə söyləmək istəyirəm: "Torpaq səni geyindirir, yedirdir. Sən pal-

tardan və yeməkdən imtina edə bilməsənmi? İnanırsan yedirdir bir mənbə olmalıdır, bu, torpaqdır. Sən torpaqda bir buğda əksən, o, əvəzində sənə onunu qaytarar. Torpaqda elə bir hər var ki, sən onu heç bir ehtiyat mağazasından ala bilməzsən".

Bizim cəmiyyətdə insan insanın quludur. Yalnız torpaqla əli olan kəs azaddır, çünki torpaq insanın istismar və qul etmir.

Torpağın üzərində tikan da, qızıl gül də, buğda da, alaq da bitir. Torpaq bundan utanmır, ancaq insanlar öz tikanlarından və alaqlarından utanırlar, onları bir-birindən gizlətməyə, aşkar etməməyə çalışırlar. Düzlüyü torpaqdan öyrənin!

Mən bir dəfə iki səxslə rastlaşdım. Bunların biri pul yığır, digəri isə buğda əkidir. Aclıq idi, çoxlu pul yığmış şəxs diə üstə çökərək, bütün pullarını kəçinəyə təklif edir, əvəzində buğda istəyirdi. Əkinçiyə ona belə dedi: Sən vaxtılı öz bəhrəndən razı idin, mən də öz bəhrəmədən razıyam".

Sən Əbu Maarifin necə gözəl danışığını eşitməmişəm. O, bütün bunları kitabət kürsüsündən tənəneli yığıncaqlarda deyil, tarlada, zəmədə, üzümliklərdə danışırdı. Onun öləndə torpaq alətləri olurdu. Mən onun bizim paltarları geyməsinə çox xoşlaşırdım.

Əbu Maarifin xəyalı gözlərim öndündə canlananda ağılayırdım. İndi də gözümün yaş damlası məktubun üzünə düşür. Qorxuram ki, Əbu Maarifin dediklərini başa düşməyəsən. Çünki sən məhəbbətdən doğan göz yaşlarını nə olduğunu bilmirsən, torpağın dilini başa düşməyirsən. Əbu Maarif isə bunları bilirdi.

Bir dəfə biz bir yerdə olduğumuz zaman Əbu Maarif dedi:

- Qulaq as, qulaq as! Bir şey eşidirsənmi?
- Eşidirəm.
- Nə eşidirsən?
- Qu-qu... Bu quşdur, oxuyur, biz ona "qu-qu" quşu deyirik. O, yaza uçub bizim yerləyərlər.

Birdən Əbu Maarifin əhvalı dəyişdi. Səbəbini bilmədim. O, dedi:

- Qulaq as, mən sənə "Qu-qu" əhvalatını danışım: Biri var idi, biri yox idi. Keçmiş zamanlarda bir livanlı hər-ərvad var idi. Kişi föllah idi və onlar alın tori ilə bir parça çörək tapıb dolanırdılar. Həttər adı yeganə oğulları vardı. Qonşuluqda bir dul kişi yaşayırdı. Onun da Zümrüd adlı birca qızı var idi. Kəndin bütün adamları deyirdilər ki, Həttər və Zümrüd bir-biri üçün doğulmuşlar.

Deyərlər məhəbbətin gözü kordur. Ancaq bu, düz deyil. Məhəbbət hər şeyi görə və hər şeyə ona gözəl görünür. Məhəbbət həyatın əsasıdır. Adam başqasını sevəndə, o, sevilişinin ancaq yaxşı cəhətlərini görür. İnsan məhəbbətin nə olduğunu dərk etməyə başlayanda isə həyatı dərk edir. Həttər!a Zümrüd də bir-birini dəlicəsinə sevirdi.

1900-cü il idi. Həttərin və Zümrüdin valideynləri paxsa bayramından sonra onların toyunu etmək fikrində idilər. Elə bu günlərdə Paris Heybər adlı bir livanlı Amerikan dan bizim kəndə qayıtdı. Paris hamıya Qərbin möcüzələrindən danışırdı. O, "qu-qu" saatından da danışdı.

Sən heç ömründə belə saat görməmişəm. Vaxt "qu-qu" quşu xəbər verir. Əgər saat 12-dirsə, saatın yuxarı hissəsində olan kiçik qapı açılır, "qu-qu" quşu çıxır və 12 dəfə "qu-qu" edir, sonra təzədən yerinə qayıdır və qapı örtülür.

Həttər və Zümrüd də bu möcüzəli saat haqqında eşitməşdilər. Zümrüd heyrat içində idi. O, Paris Heybərnin evində asılmış bu saati görməyə can atırdı...

Toy günü Zümrüd öz nişanlısını atıb Farislə qaçdı.

Həttər təhqir olunmuşdu. O öz-özünə deyirdi: "Utan, Həttər, Paris kimi bir adam nişanlım öləndən aldı, səni təhqir etdi, "qu-qu" saati sənə üstün gəldi. O, hansı ölkədir ki, orada bu cür qərribə şeylər düzəlirdir?!"

Doğma vətən torpağı onun gözü öndündə qaldı. Həttər də Amerikaya getdi...

Amerikada Həttər elə ilk günlərdən başa düşdü ki, bu ölkənin açarı puldur, həmin açara malik olmayan və onu əldə etmək üçün çalışmayan şəxs bu ölkədə dolana bilməz. Həttər da bu açarı əldə etmək üçün bütün varlığını çalışmaya başladı. Lakin Həttərin qazancı - Amerika möcüzələri ilə tanışlıq oldu, onun sirlərini öyrəndi və "qu-qu" saatını gördü.

Gözəllimədən, Həttərin qarşısında səadət və qazanc papılları açıldı və o, böyük bir ticarət şirkətinin sahibi oldu. Həttərin ilk aldığı şey "qu-qu" saati oldu. Çox keçmədi ki, o varlandı. "Qu-qu" saati onun otaqlarından ən böyüyünün divarından asılmışdı.

Həttər, Amerikada doğulmuş, əsl isə Suriyalı olan Əlissə adlı bir qızla evləndi.

Xoşbəxtlik gözəllimədən gəldiyi kimi göz-

lənlimədən də gədir. Toydan sonra Həttər həmişə həyəcan keçirir, doğma vətən torpağını tez-tez xatırlayırdı. Baş vermmiş bir hadisədən sonra Həttər elə bil ki, yenidən ayıldı.

Əlissə təkid edirdi ki, Həttər "qu-qu" saatını divardan çıxarsın. Çünki bu cür saatlar artıq doğub doğmuşdu və evin görünüşünü korlayırdı.

Həttər Arvad Əlissəni sevirdi və buna görə də onun hər bir sözü, tələbi ona əsaslıydırdı. Bu dəfə də o, əsəbi halda qışqırdı:

- Elə mən özüm də kəndçi babayam. İndi isə ticarətdən başqa heç nədən başım çıxır. Yalnız bir dil bilərəm, bu da pulun dilidir.

Sonra o özliyündə fikirləşdi: "Sən indiki kimsən, Həttər? Vaxtilə kəndinizdə sən də bir adam idin, atan, anan səni sevirdi, həmyerlilərin sənə hörmət edirdilər. Bir parça torpağın var idi. Bəs indiki kimsən? Bu nəhəng cəhənnəm məşinim kiçik, nəzərə çarpmayan, gərəksiz bir vinti. Burada nəyin sahibi olmuşam? Bar bir dil öyrəndin, təzə ölkə ilə tanış oldunmu? Sən, səni, səni, nə valideynlərin, nə Zümrüdü xoşbəxt etmədin".

Həttər Zümrüdü yadına saldı və çox quşsələndi. Görsən, Zümrüdü indi hardadır, necə yaşayır? Belə çətin anlarda Həttər xidmətçi qadınlarını yanına gəderdi. Xidmətçi suriyalı bir qarı idi. Nəcə illərdən bəri idi ki, Amerikada yaşayırdı. O, Həttərin iztirablarını başa düşür, dərdinə yanar, onu doğma övladı kimi əzişləyir, təskinli verirdi.

Bir gün aşxam Həttər öz arvadı və amerikalı dostları ilə birlikdə restoranda oturmuşdu. Xidmətçi Həttərə yaxınlaşdı bir məktub verdi və dedi:

- Məktub pəncərənin qarşısından duranda qaldı.

Həttər məktubu açıb oxumağa başladı, rəngi qaçdı... Ayağ qalxıb pəncərənin yanında onun gözləyən qadına yaxınlaşdı. Onlar nə haqda isə danışırdılar. Həttər vizit vərəqini qadına verdi.

Həttər öz yerinə qayıtdıqanda arvadı və dostları getməyə hazırlaşırırdılar. Bütün yul heç kəs danışmamışdı. Evə çatan kimi arvadı əsəbi halda bildirdi ki, o, daha Həttərə yaşamayacağıq, dostları da Əlissəyə haqq qazandırb Həttər məzəmət edərdi.

Bu vaxt fəppərin zəngi çalındı. Həttərin restoranda görüb danışıq qadın qonaq tikməsinə girdi. Onun əyində ucuz parçadan təkilmiş nımadış iş paltarları var idi. Əlissə qadını görəni kimi qışqırdı. Həttər daşa dönmüş kimi yerində kirdi. Əlissə-

nin qışqırına xidmətçi qadın Seidə gəldi. Nəlikün qadın töcəlib və tolaş içirisdən Əlissəyə yaxınlaşdı və ona nə isə demək istədi. Əlissə var quşvəsi ilə ona kənarə tələylərərk: - "Mənə yaxın durma, ölini mənə vurma!" - dedi və qonşu otaqdan amerikalı dostları ilə evdən çıxıb gətdi.

Nımadış paltar geymiş qadın gözələri qaraldı. O, müvazintən itirib Seidənin qolları arasında düşdü, onlar ikisi də yerə yıxıldı.

Həttər özünü itirmişdi, nə edəcəyini bilmirdi. Budur, bu evdə onun üçün ən aziz adam olan, ona qədim Suriyalı xatırlardan Seidə düşməyə üzünə Serilyə hərəkətsiz qalmışdı. Seidənin yanında isə evsiz-əşiksiz yoxsul bir qadın taqət-siz halda dayanmışdı. Bu qadın vaxtilə öz doğma yurtdanda otırıq qızılqul qədəri və sevimli idi. Burada isə o, nə ötrini, nə də rəngini qoruyub saxlaya bilmmişdi. Bu qadın indiyə qədər uşaqlar anasıdır. Onun əri heç yerdə işləmir, ayaşlıq edir, əlinə pul düşəndə qumar oynayar, ayrı bir məşğuliyəti yoxdur.

Bəs Əlissə kimdir? O, həyatın yaradığını pozan qərribə bir məxluqdur.

Həttər, bəs sən özün kimsən? Xoşbəxtsənmi? Həttərin gözü qarşısında doğma yurdu canlanmağa başladı. Bir anlıq ona elə gəldi ki, vətən torpağında yaşayır, işləyir, oxuyan quşların səsinə eşirdi.

O, xəyalından ayıldı. Bir tərəfdə ölək, o biri tərəfdə imzidsizlik gördü. Zəhlə təkən uğultular yenə onun pulçaqlarında səsləndi. Həttərə elə gəldi ki, bu səhər minlərdə çarxı olan böyük bir qışqıldı. Çarxlar ağlaşımaq bir sürətlə fırlanırlar, səmişlirlər dağıyır. Bu səmişlirlər cahil və avaralardır, məşin onları hara aparırsa, ora gedirlər. Quşların yuvasında Həttər böyük bir saat görürdü, saatın yuxarısında nəhəng bir quş "qu-qu" oxuyurdu. Səmişlirlər isə pıçıldılı deyirdilər. "Bu, "qu-qu" saatıdır".

Həttər Seidənin hərəkətsiz bədəninə tərəf əylərərk, məşinlə qadına dedi:

- Zümrüd, mənə kömək et!

Onlar birlikdə Seidəni otaqdan çıxartdılar...

Əbu-Maarif bu yerdə həkayəni dayandırdı. Bir qədərdən sonra dedi:

Bu da "Qu-qu" saatının əhvalatı. Bu həkayəni sənə danışan adamın özü isə Həttərdir.